

férfiak körében eléggé elterjedt. Az egyházi eredetű nevek elterjedtsége úgy tűnik összességében nem veszít sokat arányaiból, az egész század során.

A látszólag konzervatív katolikus egyház, mint a vizsgálatokból kiderült sokkal inkább hajlik az egyes divatirányzatok hatásaira, mint a protestánsok. A református gyülekezet névadása a legkonzervatívabb a XIX. században, ami esetleg magyarázható kisebbség voltával. A város legkisebb gyülekezte mégsem a reformátusok, hanem az evangélikusok, akik nem mutatnak ilyen nagyfokú elzárkózást.

Egyetlen érdekességre szeretném még felhívni a figyelmet a nevekkel kapcsolatban; amely ellentmond minden ide vonatkozó szakirodalomnak, és sajátos, a városra jellemző vonásként értékelhető. Bár mint mindenhol, itt is a nők születési száma magasabb, mégis összességében a férfiak névhasználata sokkal változatosabb, mint a nőké, lényegesen több keresztnévet viselnek.

FERENCZY ÁGOTA

Művészasszonyok névhasználata Szentendrén

A magyar asszonynevek kialakulásával és használatának lehetőségeivel már a múlt század közepétől nagyon sokan foglalkoztak. Eleinte a *-né* és *-nő* közötti különbség, s ennek a köznapi beszédben való megnyilvánulása érdekelte a nyelvészeket (TOPPLER 1874; LEHR 1892; KERTÉSZ 1909; CSÚRY 1926 stb.), majd magának a *-né* képzőnek a történeti kialakulása került a kutatás előterébe (PAIS 1951; NÉMETH K. 1980). A magyar asszonyok történeti névhasználatáról máig a legalaposabb összefoglalást PAPP LÁSZLÓ (1960), FÜLÖP LÁSZLÓ (1983) és B. GERGELY PIROSKA (1993, 1995) adta, de ezt megelőzte 1956-ban az erdélyi Utunk c. folyóiratban egy érdekes vita BENKŐ SAMU és FODOR ERNŐ között, amire SZABÓ T. ATTILA (1956) válaszolt nyelvtörténeti adatokkal alátámasztott *A magyar asszonynev és – még valami* című cikkében. Érdekes és érdemes megjegyezni, hogy ez a kérdéskör előbb foglalkoztatta a határokon kívüli magyarságot, mint a hazai tudományos közvéleményt. Magyarázata egyrészt az lehet, hogy az idegen hatású névhasználatnál jobban igyekeztek óvni az erdélyieket, mint az itthoni közönséget. Másrészt pedig egy olyan társadalmi vonatkozású jelenségre figyeltek föl előbb, ami összefügg a női identitással, a személyiségtudattal, az individualizmussal és más szellemi és pszichológiai irányzatokkal. Ezt mutatja, hogy az asszonyok névhasználatával már ezidőben foglalkozott egy háziasszonyok számára megjelentetett folyóirat (LOOMIS 1959), jóllehet inkább stilisztikai kérdésnek tekintette a névforma megválasztását. Hamarosan azonban önálló könyv (KUPPER 1990) jelenik meg az asszonyok lánykori nevének megtartásáról, amely nemcsak az identitást és a „magabiztos érzést” hozza föl érvnek az eredeti családnév megtartása mellett, hanem utal az asszonyoknak üzleti és politikai élet-

ben való megnövekvő részvételére, de a férjek érzésvilágát sem hagyja figyelmen kívül. Érdekes megoldásként az egybeírt kettős családnév használatának lehetőségét is fölveti ilyen példákkal: „(...) the common surname *Korfmann* was created by Elaine *Korf* and Howard *Mann*” ugyanakkor nem javasolja „*Kowalczewski* and *Schellenmayer*” nevek összevonását (35). Nemrégiben egy szerzőhármas (DUGGAN & AL. 1993) foglalkozott a kérdéskörrel, s az ötvenet meghaladó hivatkozásuk arra utal, hogy a közérdeklődés homlokterében áll világszerte az asszonynevek választása és használata. Nálunk az 1955. évi át nem gondolt és a magyar nyelv hagyományait figyelmen kívül hagyó új névtörvény után az 1960-as évek elején a nyelvészek körében igen nagy érdeklődés mutatkozott az asszonynevek használata iránt, de inkább a lehetőségeket kutatták, s próbáltak állást foglalni közöttük. Érdekes véleményt jelentetett meg ekkor NAGY J. BÉLA (1961, 1963), BENKŐ LÁSZLÓ (1962), KAPÁS FERENC (1962), TOMPA JÓZSEF (1962, 1963, 1964), HEXENDORF EDIT (1963), LŐRINCZE LAJOS (1963), VERES PÉTER (1963), SOLTÉSZ KATALIN (1963, 1989), FERENCZY GÉZA (1963, 1972), LŐCSEI JUDIT (1964), PÁSZTOR EMIL (1975) stb. Természetesen kiváló és valóságban élő példaanyagon mutatták be a főnti szerzők az asszonynevéhasználatot és azok anomáliáit, de példáik esetlegesek, kiragadottak, mégis jó illusztrálásai kétségtelenül fontos és többnyire elfogadható álláspontjaiknak, megállapításaiknak. Egy-egy csoport (település, vidék, társadalmi vagy foglalkozási stb. egység) teljes asszonynevé-anyagának a teljes földolgozása ez után, az 1970-es évek közepén kezdődött ÖRDÖG FERENC (1975) munkájával, majd ezt folytatta később FERCSIK ERZSÉBET (1992), DEBRECENI ANIKÓ és BALOGH LAJOS (1995), LACZKÓ KRISZTINA (1996), ZAHUCZKY MÓNIKA (1997) egy-egy jelentős fölmérés számadatainak, arányszámainak az ismertetésével.

Mindez egyre világosabb képet rajzol elénk az asszonyok névválasztásának a szokásairól a törvények keretein belül. Nagyon sokszor azonban a vágyak és megvalósításaik lehetőségei nem esnek egybe, hiszen a választások száma korlátozott, csupán négy, a konstrukciók, névelemek egymás mellé rakásainak és azoknak a -né képzővel való kombinációinak a száma csaknem megszámlálhatatlan, de mindenesetre több, mint négy. Úgy vélem, hogy ha sok nyugati államban már megvalósult (bár nálunk még elképzelhetetlen) teljesen szabad névválasztás és névhasználat irányába haladunk, érdemes megfigyelni a vágyakat és elképzeléseket. Ezt akár a jövőtervezés vagy adminisztratív fölmérés céljából is megkellene alaposabban vizsgálnunk, hiszen egy új névtörvény ha nem is ad minden tekintetben független névválasztást és névhasználatot az állampolgároknak, tágítania kell a választható kombinációk számát, s az ilyen fölmérésekből lehet megállapítani az igényeket, a lehetőségek bővítéseinek irányát. Ugyanakkor a névtudomány szempontjából is föladatunk bizonyos prognosztizációt adni s azokat a lehetőségeket megvizsgálni, amelyek valóban számba vehetők az asszonynevek jövőbeni nagyobb gyakoriságát illetően.

A legjobb módszere az ilyenfajta kutatásnak nyilván egy nagyméretű, kérdőíves anyaggyűjtés lenne, amelynek a legfontosabb kérdése, hogy miképpen viselne legszívesebben a nevét a megkérdezett hölgy, ha férjhez megy, illetőleg ha már

asszony. Kétségtelenül hasznos eredményekhez jutnánk, de igen nagy munkát kellene végezni ehhez, hiszen a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból, életkorból és vidékről kellene az adatközlőket kiválasztani, hogy megállapításaink megbízhatók, megalapozottak legyenek. Úgy vélem, akkor sem hiteltelen az eredmény, ha a kutatást (fölmérést) nem egyszerre végezzük valamennyi csoportban, hanem kiválasztunk egy-egy jól körülhatárolható csoportot, s majd később a szintézist más végzi el ezekből a részeredményekből. Az alábbiakban egy ilyen kisebb csoport asszonyainak névhasználatát mutatom be.

Az általam kiválasztott csoport területileg és társadalmilag jól körülhatárolt, csupán életkorukban vannak eltérések közöttük, amire külön ki kell majd az általánosításoknál térnem. A forrást egy közelmúltban megjelent könyv adta, melynek összeállítója, PETHŐ ZSOLTNÉ NÉMETH ERIKA nem ismeretlen a magyar névtan kutatói előtt, hiszen két kiadásban is megjelent (Szentendre, 1983, majd lényegesen bővítve: 1996) *Szentendre utcanévei* című, gazdag anyagú könyve, amely mintája lehet további történeti utcanévkutatásoknak és -földolgozásoknak. Mostani munkája, a *Szentendrei arcképcsarnok. I. Kortársaink* (Szentendre, 2000) kiváló forrásnak bizonyult a művészasszonyok neveinek vizsgálatára, mert legtöbben önként adták meg adataikat, amelyek között általában szerepelt szüleik neve, férjük, gyermekeik neve, legfőképpen pedig saját nevüket többnyire nem a személyi igazolvány alapján közölték, hanem ahogyan viselik, ahogyan alkotásaikkal megjelennek, ahogyan ismerik őket. Természetesen nem volt minden adat hiánytalan, néha bizonytalanságban maradtam hajadon vagy asszonyi voltuk tekintetében, s ez sajnos elég sok, összesen 17 személyt érint, az összes 86 művészasszonynak 19,76%-a, de lehetséges, hogy közülük többen nem asszonyok, hanem leányok, csak ezt nem lehet egyértelműen megállapítani az adataikból. (Csupán három művészholgyról lehet biztosan tudni, hogy nem ment férjhez, így az ő neveik sem szerepelnek sehol sem a földolgozásban.) A vizsgálat végül is 69 művészasszony nevéit vehette számba, akiknek túlnyomó többsége természetesen képző- és iparművész, de van közöttük fotós, költő, műfordító, színész, énekes, zenész stb.

Azt hiszem, nem meglepő senki számára, hogy a megvizsgált személyeknek túlnyomó többsége, összesen 50 (72,46%) megtartotta leánykori nevét teljes egészében, s férje nevéből nem csatolt egyetlen elemet sem ehhez. Sokan vannak közöttük olyanok, akiknek férje is művész és sokkal nagyobb híré, nevesebb esetleg a feleségénél, mégsem utalt erre egyik asszony sem férjére való hivatkozással, saját nevének férje családnevével történő kiegészítésével. Van közöttük olyan, akinek munkahelyén névesztetikai szempontból névváltoztatást javasoltak, de ő sem a férje nevét vette föl. Egy közülük édesanyja családnevével szerepel valamilyen okból, jöllehet a férje igen híres zeneszerző. Mindez egyértelműen bizonyítja, amit már természetesen régen tudunk: az asszonyok minél exponáltabb helyet foglalnak el a társadalomban, minél erősebb egyéniségek, annál fontosabb számukra eredeti leánynevük megtartása férjhezmenetelük után is. Különösen igaz ez a művészekre (és a tudományos pályán dolgozókra valamint a politikai

életben szereplőkre is minden bizonnyal – de ezt még további kutatásoknak kell bebizonyítani).

Foglalkozunk azonban a fönmaradt 28%-kal is, hiszen elég jelentős hányada ez a megvizsgált nevű művészasszonyoknak! Nyolc (11,59%) közülük leánykori teljes neve mellett közli a férje teljes nevét is, de a szokásos (és hivatalos) sorrendnek éppen fordított alakjában. Az engedélyezett ugyanis Nagy Gáspárné Kiss Ilona lenne, ezzel szemben Kiss Ilona Nagy Gáspárné sorrendet találunk mindegyiküknél a betűrendes összeállításban, vagyis leánykori nevükön lehet őket megtalálni a könyvben. Még inkább lánynevükhöz való ragaszkodásra vall annak a két személynek a neve, akik leánykori teljes nevük után férjük családnevének csak az első betűjét közlik Kiss Ilona, N. formában, de minden bizonnyal a mindennapi használatban a rövidítés a név előtt áll, csupán – nagyon helyesen – a könyvtári katalogizálás szabályainak megfelelően a betűrendbe való sorolás céljából vetették hátra a férj családnevének rövidítését. A hivatalos formának megfelelő férj teljes neve+*-né* képző+leánykori teljes névformát (tehát a Nagy Gáspárné Kiss Ilona névrendet) is ketten választották: egyikük 1915-ben, másikuk pedig 1916-ban született. Koruk alapján az is természetes lett volna, hogy csak férjeik nevét használják, de még ők is ragaszkodtak leánykori neveik föltüntetéséhez.

Még egy kategória van, amely figyelmet érdemel, elsősorban nem az ezt választók nagy száma miatt (csupán ketten nevezték így meg magukat), hanem az igény tudatosítása céljából, hiszen ezt a mai törvények nem engedélyezik. Ez pedig a kettős családnev használata. Az eddigiekből az következne, hogy elől a leánykori családnev állna, amit a férj családneve követne, de az ellenkezőjével találkozunk: mindkét esetben a férj családnevét követi a leánykori családnev meg a keresztnév. Ez utóbbi magyarázza ennek az eljárásnak az okát, hiszen így marad meg egy egységben, egymás mellett a leánykori családnev és keresztnév.

A többi névkonstrukció mindegyikét csak egy-egy személy választotta, de azért a fantázia gazdagságának és a lehetőségek hihetetlen sokoldalú fölhasználásának megismerése céljából érdemes megnézni ezeket az eseteket is. 66 éves az az asszony, aki a *-né* képzőt csupán férje családnevéhez illesztette, s utána teljes leánynevét használja (Nagyné Kiss Ilona). Fordított sorrenddel is találkozunk egy (58 éves) hölgy esetében, amikor a saját leánykori nevét követi a férje családneve *-né* képzővel (Kiss Ilona Nagyné). Ma csak egyetlen asszony vette át a férje családnevét s tartotta meg saját keresztnévét, de volt még egy, aki válása előtt ugyanilyen névformát viselt, válása után azonban visszavette saját leánykori nevét teljes egészében. Ez a valóban csekély szám igen vigasztaló, hiszen a legkevésbé magyaros és a legkevésbé értelmes ez a megoldás, vagyis az, amikor Kiss Ilona Nagy Gáspárral kötött házassága után Nagy Ilona lesz. A magyar asszonyok legprominensebb rétege tehát nem kedveli ezt a névformát, amit még nyugati hatásnak sem nevezhetünk egyértelműen, hiszen ott a név előtt szerepel a Mrs vagy Frau elem, ami többé-kevésbé megfelel a magyar *-né* képzőnek. Általában pedig azt tapasztalhatjuk az átlagos vagy annál alacsonyabb műveltségi körben (főleg a városokban), hogy ez a névforma egyre népszerűbb (FERCSIK 1992; DEBRECENI-BALOGH 1995; LACZKÓ 1996; ZAHUCZKY 1997). Talán mégsem fog terjedni to-

vább, hiszen a műveltebb réteg példája egyszer csak érvényesülni fog, s nem a kritika és gondolkodás nélküli majmolás befolyásolja a divatot (és a hivatalos szerveket a törvényalkotásban). Ehhez hasonló az az eset, amikor a teljes leánykori név mellett szerepel a férj családneve és a leánykori keresztnév összetétel is, tehát a Kiss Ilona Nagy Ilona forma, de ez már valószínűleg átutal a következő kategóriába, vagyis külön-külön használja a két névegyüttest a művészasszony.

Az utolsó névforma bonyolultsága arra enged következtetni, hogy nem valóságos névhasználatról van szó, hanem az illető a biztos fölismerés érdekében fölsorolta mindazt a névformát, amelyen emlegetik, vagy alkalmanként egyikét-másikat maga is használja. Ez a következő: férje családneve+saját keresztnéve, leánykori saját családneve és mindkét keresztnéve, férje család és keresztnéve+-né képző. Tehát valahogy így: Nagy Ilona, Kiss Ilona Sára, Nagy Gáspárné. A három különböző névformát három különböző kategóriába kellett volna beosztani, de az arányszámok pontossága és a különlegesség miatt érdemes volt róla külön szólni.

Táblázatos formában a névhasználat a következő képet mutatja:

névhasználat	fő	arány
Csak teljes leánykori név (Kiss Ilona)	50	72,46%
Teljes leánynév+teljes férjnév+-né (Kiss Ilona Nagy Gáspárné)	8	11,59%
Teljes leánynév+férj családnevének első betűje (Kiss Ilona, N.)	2	2,89%
Férj családneve+teljes leánynév (Nagy Kiss Ilona)	2	
Férj teljes neve+-né+teljes leánynév (Nagy Gáspárné Kiss Ilona)	2	
Férj családneve+-né+teljes leánynév (Nagyné Kiss Ilona)	1	1,45%
Teljes leánynév+férj családneve+-né (Kiss Ilona Nagyné)	1	
Férj családneve+keresztnév (Nagy Ilona)	1	
Több névforma megadása	2	

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar művészasszonyok nagy része identitását, egyénisége megtartását azzal is kifejezi, hogy ragaszkodik eredeti teljes leánynevéhez. Kevesen használják férjük nevét is, s egyetlen egy sincs a megvizsgáltak között, aki teljes mértékben föladná eredeti leánynevének minden elemét. A különböző lehetőségek között válogatók általában olyan neveket viselnek, amilyent a mai törvények nem engedélyeznek. Ez is egy ok a névhasználat szabadabbá tételére, a megkötöttségek lazítására, vagy teljes eltörlésére.

Irodalom

BENKŐ LÁSZLÓ 1962: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVI, 169–71.

CSÜRY BÁLINT 1926: A -nő (-né) történetéhez. =MNy. XXII, 280–1.

DEBRECENI ANIKÓ–BALOGH LAJOS 1995: Magyar asszonynevek Kárpátalján. =MNy. XCI, 340–5.

DUGGAN, DEBORAH A.–COTA, ALBERT A.–DION, KENNETH L. 1993: Taking Thy Husband's Name: What Might it Mean? =Names. XLI, 87–102.

- FERCSIK ERZSÉBET 1992: Feminista kísérletek – avagy mi is a helyzet az asszonynevek körül Hévizgyörkön? In: Tulajdonnév-használatunk. Szerk. FARKAS FERENC. Bp. ELTE kiadás. Magyar Névtani Dolgozatok. 100. 63–7.
- FERENCZY GÉZA 1963: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVII, 292–4.
- FERENCZY GÉZA 1972: Férjjes nőink névviselése és egyenjogúságuk. =MNY. LXVIII, 462–71.
- FÜLÖP LÁSZLÓ 1983: Női és asszonynevek XVI. századi levelekben. =NévtÉrt. 8. 53–9.
- GERGELY PIROSKA, B. 1993: Az erdélyi asszonyok régi megnevezései. =NévtÉrt. 15. 118–25.
- GERGELY PIROSKA, B. 1995: Mesterségűző asszonyemberek megnevezései az erdélyi régiségben. =MNY. XCI, 186–91.
- HEXENDORF EDIT 1963: A nőket jelölő névformák használatának kérdéséhez. =Nyr. LXXXVII, 422–35.
- KAPÁS FERENC 1962: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVI, 161–3.
- KERTÉSZ MANÓ 1909: Nő, né. =Nyr. XXXVIII, 122–3.
- KUPPER, SUSAN J. 1990: Surnames for Women: A Decision-Making Guide. McFarland and Company ed. Jefferson, 147 p.
- LACZKÓ KRISZTINA 1996: A mai asszonynévhasználat Budapesten (Egy kutatás körvonalai). =Nyr. CXX, 161–7.
- LEHR VILMOS 1892: A 'nő' és 'né' használatához. =Nyr. XXI, 295–300.
- LOOMIS, BETTINA 1959: The Bride Has Many Names. =Good Housekeeping. CXLVIII, 38–40.
- LŐCSEI JUDIT 1964: Hogyan nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVIII, 114.
- LŐRINCZE LAJOS 1963: Néhány adat és megjegyzés a nők megnevezéséről való vitához. =Nyr. LXXXVII, 169–73.
- NAGY J. BÉLA 1961: Hogyan nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXV, 398–403.
- NAGY J. BÉLA 1963: Hogyan nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVII, 30–8.
- NAGY J. BÉLA 1964: Hogyan nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVIII, 110–4.
- NÉMETH K. BÓDOG 1980: A -né képző történetéhez. =MNY. LXXVI, 461–2.
- ÖRDÖG FERENC 1975: Az asszonyok megnevezése a népnyelvben. In: Pais Dezső tudományos emlékülés Zalaegerszegen. Szerk. SZATHMÁRI ISTVÁN és ÖRDÖG FERENC. Bp. MNyTK. 140. 69–72.
- PAIS DEZSŐ 1951: A -né képzők. =Mny. XLVII, 1–12..
- PAPP LÁSZLÓ 1960: A nők megnevezése a XVI. század második felében. Adatok és néhány tanulság. =MNYj. VI, 56–89.
- PÁSZTOR EMIL 1975: Asszonyneveink és a módosított családjogi törvény. =Nyr. IC, 314–24.
- SOLTÉSZ KATALIN, J. 1963: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVII, 291–2.
- SOLTÉSZ KATALIN, J. 1989: Név kutatás és névkultúra. In: Névtudomány és művelődés-történet. Szerk. BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC. Bp., MNyTK. 183. sz. 13–8.
- SZABÓ T. ATTILA 1956: A magyar asszonynév és — még valami. =Utunk. VII. 28. sz.
- TOMPA JÓZSEF 1962: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVI, 163–9.
- TOMPA JÓZSEF 1963: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVII, 284–8.
- TOPPLER ISTVÁN 1874: A „nő, né” használata. =Nyr. III, 491–4.
- VERES PÉTER 1963: Hogy nevezzük a nőket? =Nyr. LXXXVII, 288–91.
- ZAHUCZKY MÓNICA 1997: Az asszonynévformák változásai városon és vidéken a 70-es és 90-es években. In: Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Szerk. B. GERGELY PIROSKA és HAJDÚ MIHÁLY. Bp. – Miskolc, MNyTK. 209. 113–22.

HAJDÚ MIHÁLY